



Jan Godschalk

Toneelgroep Amsterdam. *Een soort Hades* van Lars Norén.
Regie Gerardjan Rijnders. Op de voorgrond: Marieke Heebink en Pierre Bokma. Foto: Serge Ligtenberg, *NRC Handelsblad*, maandag 5 mei 1997.

Voer voor Goffman!

Een man bezoekt een vrouw in een ziekenhuis. Zijn vrouw? Wat mankeert haar? Ze kijken geen van beiden opgewekt. En wat doen die mensen daarachterin aan die tafel? Wanneer je de foto zorgvuldig bekijkt, zie je dat het geen foto uit de werkelijkheid is. Dat zijn



niet echt zieken en bezoekers in een kliniek. Hier wordt duidelijk een spel opgevoerd. Het is inderdaad een beeld uit het laatste toneelstuk van Lars Norén waarin hij de wereld van de psychiatrische inrichting schetst als 'een soort Hades', een duistere onderwereld, vol dolende figuren. De overspannen leraar, de paranoïde asielzoekster, de mislukte schrijver, de misbruikte dochter, de confabulerende zakenman, de nymphomane hysterica en nog een aantal andere psychisch beschadigden tonen - acteurs geregisseerd door Gerardjan Rijnders - vier uur van hun leven aan een toneelminnend publiek. Norén's theater geeft een momentopname. Er is geen ontwikkeling naar een verklaring of naar een katharsis. Het toneel vol ziekenhuisattributen neemt driekwart van de zaalruimte in beslag, zodat je als toeschouwer het gevoel hebt er midden in te zitten. Je voelt je meer bezoeker van een ziekenhuis dan van een toneelvoorstelling en je leeft onwillekeurig mee met de 'lijdende patiënten'. Misschien was dat de reden dat ik in de pauze het gevoel had dat de voorstelling gewoon doorging. De bij de koffie gevoerde gesprekken leken voortzettingen van de gesprekken op het 'toneel' en ook qua uiterlijk was de overeenkomst tussen toeschouwers en acteurs treffend. Ook ik paste in dit theater en dat bracht me op een idee, dat ik na de pauze in praktijk heb gebracht. Ik wachtte tot iedereen op de tribune zat, liep toen achterlangs rustig het toneel op en ging aan een tafeltje zitten temidden van een groepje 'patiënten'. 'Wat doet u hier', vroeg mijn toneelbuurman Joop Admiraal. 'Ik ben Ludwig W.', antwoordde ik en naar hem toeleunend fluisterde ik hem in het oor, 'grapje van Gerardjan.' 'Ik ben niet gestoord hoor', ging ik op toneelsterkte verder, 'ik ben gewoon een bezoeker.' 'Ik probeer met mijn collega-filosoof Moore een bewijs te leveren voor de externe wereld. Kijk, hier is een hand en hier is er nog een.' Ik stak achtereenvolgens mijn linker en mijn rechterhand omhoog. En terwijl de verbaasde acteurs nadachten hoe ze op mijn onverwachte interventie moesten reageren, gooide ik nog snel een passend citaat uit *Über Gewissheit* op tafel. 'Ik weet dat ik mens ben, want ik heb menselijke organen. Zo weet ik dat ik hersens heb. Kan ik dat betwijfelen? Er zijn geen gronden voor twijfel. Alles spreekt ervoor, niets er tegen. En toch is het voorstelbaar, dat bij het openen van mijn schedel er niets aanwezig zou

blijken te zijn.' Ik stond rustig op. 'Mutate nomine de te fabula narratur*', zei ik en vriendelijk groetend verliet ik de ziekenzaal, mijn 'medeacteurs' in lichte verwarring achterlatend.

In de sociologie is er geen twijfel over het bestaan van de externe wereld. Daar buigt men zich over de vraag hoe aan die externe wereld vorm gegeven wordt. Zo zag de Amerikaanse socioloog Erving Goffman het sociale leven als een aaneenschakeling van rollenspellen. Een mens verkeert continu in voortdurend wisselende sociale situaties. Hij is ouder of kind, werknemer of werkgever, klant of verkoper, automobilist of voetganger, dokter of patiënt en ga zo maar door. En bij iedere situatie past een rol met patronen van spel en tegenspel. Daar horen kleding bij, gezichtsuitdrukkingen, taalgebruik, lichaamshoudingen en gebaren.

Goffman spreekt van *impression management*. Men streeft er als het ware voortdurend naar een geloofwaardige indruk te maken, passend bij de rol die men geacht wordt te spelen. Zo doen dokters en verpleegsters hun best bij de patiënten overtuigend als dokters en verpleegsters over te komen en spelen ouders vader en moeder. Goffman maakt ook onderscheid tussen *frontstage*, daar waar de voorstelling plaatsvindt en *backstage*, waar men als het ware zijn masker kan laten vallen. Sociologen hebben vandaag de dag de indruk dat het verschil tussen 'front' en 'back' begint te vervagen. Met name op de televisie. Wie met regelmaat de showprogramma's volgt, merkt dat voor steeds meer mensen het verschil tussen privé en publiek verdwenen is. Leed en vreugde van tafel en bed worden zonder gêne vertoond aan wie er maar kennis van wil nemen. Voor het zonder commentaar tonen van het leed van de wereld zijn de acteurs van de toneelgroep Amsterdam daarom niet meer nodig. Een overspannen leraar, een mislukte schrijver, een misbruikte dochter, een confabulerende zakenman, een nymphomane hysterica en nog een hele serie andere exotische personages kun je zonder problemen van de tribune op het toneel halen en ze zullen daar hun rol op overtuigende wijze spelen. En wanneer je dat fotografeert zal het er ongetwijfeld levensechter uitzien dan het rollenspel van de hierboven afgedrukte toneelprent.

* Verander de namen en het verhaal gaat over jou.